

Editorial

Ve své diplomové práci jsem se na devadesáti stranách snažila dokazovat základní hypotézu, že „velikost malého státu, kterým Česká republika bezesporu je, závisí také na velikosti politiků, kteří tento stát reprezentují v zahraničí a svými rozhodnutími a dokumenty zahraniční politiku státu tvoří“. Psala jsem ji na jaře 1999 a měsíc poté ji také při státnicích obhajovala. Obhajoba nebyla zcela bezproblémová, jak už bylo jasné z posudku oponenta. Proti mé tezi postavil tvrzení, že „každý stát má takové politiky, jaké si zaslouží“. A tudíž (duševně, schopnostmi, výkonností, demokratičností, kdo ví čím vším) malý národ – malí politici – politiky malá země.

Měla jsem štěstí – oponent (mladý ambiciózní vědecký pracovník bez vyhlídek na akademický postup ve strukturách dotyčné vysoké školy) se obhajoby nezúčastnil, naopak komisi tvořili dva profesori a docent v oboru se pohybující desítky let. Měla jsem pro oponenta připravenou plamennou přednášku základního politologického pojmu – demokracie s jeho aplikací na dotyčný problém. Naštěstí jsem ji odpřednášet nemusela, zkoušející byli bez vysvětlování srozumění s nepochopením, kterého se oponent dopustil.

Tato myšlenková konstrukce (máme - my Češi, co si zasloužíme) se v médiích objevuje v různých souvislostech častěji, téměř výhradně však v souvislosti s naší politickou reprezentací. Je podbízivá, svádívá, vypadá jako absolutní neoddiskutovatelná pravda. Jak tomu však je ve skutečnosti?

To, nakolik je výsledek voleb skutečně odrazem přání voličů, závisí v největší míře na fungování demokratického systému v dané zemi. Tedy možnosti, jak ovlivnit vysokou politiku v České republice z pozice voliče, jsou v přímé závislosti na tom, jak jsou naše politické instituce (orgány státní správy a samosprávy, institut voleb, občanská společnost apod.) v nejširším slova smyslu demokratické, nakolik se jim daří zprostředkovávat zájmy našich občanů.

Dle politické terminologie je naše země „konsolidující se demokracií“, pokud využijí jednu z možných typologií politických režimů, je možné Českou republiku klasifikovat jak režim formálně – demokratického typu či státoprávní polyarchie. Na rozdíl od režimů autokratických se vyznačuje svobodnými volbami, zákonným zajištěním politických práv a tím, že se vládnoucí vrstva řídí zákony. K demokratickému režimu nám chybí rozvinutý stranický systém bez silných antisystémových stran, rozvinutý systém svazů a spolků, rozvinutá občanská společnost a široká podpora demokratickým institucím. Laicky a zkratkou, zákony máme demokratické,

společnost však podle nich demokraticky nefunguje.

Z řečeného vyplývá, že občané v České republice nemají v rukou dostatečné nástroje k tomu, aby mohli účinně ovlivňovat politiku, a vyplývá z toho také, že v naší zemi nedostatečně funguje proces zprostředkování zájmů našich občanů. In concreto, občané nemají příliš možností, jak by ovlivnili zahraniční politiku České republiky.

A proč se k tak staré historice vracím? Protože jsem po těch letech došla zadostiučinění z úst povolovaných, v této zemi téměř nepovolanějších, amerického velvyslance v ČR. Hovořilo se o pozici České republiky mezi středoevropskými zeměmi a o zahraničních vztazích Spojených států amerických k těmto zemím. A mezi jiným pan Stapleton uvedl, že v době, kdy byl českým prezidentem Václav Havel, byl on jasně prvním prezidentem těchto zemí pro Spojené státy, on byl tím, jehož názor na konkrétní problémy byl pro ně významným. V současné době tuto pozici přebírá Polsko...

Adéla Seidlová

«TEORIE PRO VŠECHNY»

»

Propaganda

Článek nabízí úvod do problematiky masového ovlivňování a přesvědčování lidí pomocí komunikace a manipulace se symboly, znaky, emocemi a racionálními konstrukcemi, tedy strohé uvedení do problematiky propagandy.

Za propagandistická lze považovat taková

sdělení, která jsou pečlivě naplánovaná a zaměřená na ovlivnění mínění, emocí, postojů a chování. Účelem těchto sdělení je přesvědčit jejich příjemce tak, že uvěří něčemu, v co obvykle nevěří, nebo začnou dělat něco, co obvykle nedělají. Z takových sdělení má užitek ten, kdo je vytvořil.

Přesvědčování, které jde nazvat propagandou, se neděje v debatě či interakci.

Po pokusu o načtrnutí toho, čím propaganda může být, by se mohlo zdát, že za propagandu lze považovat i reklamu nebo jakékoli ovlivňování veřejnosti nebo skupin, jako třeba kampaně proti zneužívání alkoholu a jiných nebezpečných drog, kampaně proti domácímu násilí atp. (příkladů takových působení se dá vygenerovat velké množství). Co odlišuje propagandu od reklamy, osvětových působení je to, že propaganda je skrytá. Není to průzračná

záležitost, jako třeba reklamní kampaň, v jejímž průběhu je nám jasné, že se nás snaží přesvědčit o nezbytnosti nákupu nového čističe, abychom mohli kolem sebe vytvořit prostředí více aseptické než pouze aseptické - takové působení jde snadno vydělit z běžného toku informací a bez podrobnějších analýz mu připisat neskrývanou tendenci ovlivnit příjemce.

Pro odhalení propagandistických technik se lze odrazit od několika momentů: ptát se komu přináší sdělení užitek (benefit), ptát se proč je sdělení právě takové a v jakých souvislostech je nebo do jakých souvislostí lze sdělení zasadit. Protože je propaganda technikou ovlivňování, při analýze jejích forem se nedá přijmout hodnotící stanovisko. Propaganda je vždy propagandou. Obsah myšlenek a jejich dopad je teprve záležitostí hodnocení a hodnotových úvah.

Nyní se zaměříme na techniky, které jsou používané při ovlivňování. V roce 1937 byl ve Spojených státech vytvořen Institut pro analýzu propagandy (IPA), jehož studie měly seznamovat americkou veřejnost s problematikou a původem propagandy v souvislosti s německým nacismem. IPA identifikoval sedm základních technik propagandy - *name-calling, glittering generality, transfer, testimonial, plain folks, band wagon, fear appeal*.

- *Name-calling* - demagogie, vzývání zlých slov. Tato technika spojuje osobu nebo ideu s negativním symbolem. Ten, kdo používá tuto techniku doufá, že příjemci zavrhnou ideu nebo osobu spojenou s negativním symbolem, aniž by zvážili dostupné informace. Údernější formou této techniky je využívání slov nebo frází, které vzbuzují negativní emocionální odezvu.
- *Glittering generalities* - zářící obecniny, dobré symboly. Tato technika je přesným opakem demagogie. Propagandista v tomto případě manipuluje se slovy, které jsou obklopené kulturně důležitými a uznávanými významy a myšlenkami, jako třeba civilizace, dobro, křesťanství, svoboda, vlastenectví, láska nebo věda, zdraví, pokrok. Tato vznosná, ctnostná slova jsou natolik obecná, že mohou vzbuzovat různé představy a myšlenky. Jsou přijímána pozitivně bez toho, aby byla přezkoumána fakta.
- *Euphemisme* - eufemismus. Když propagandisté používají techniky *name-calling* a *glittering generalities*, chtějí povzbudit příjemce sdělení blýskavými a emocionálně sugestivními slovy. V jistých situacích je však třeba publikum uklidnit. Slouží k tomu slova nepřesná, zamířující a zjemňující (eufemismy). Názorným příkladem může být i změna Ministerstva války na Ministerstvo obrany.
- *Transfer* - jedná se o využití prestiže, autority něčeho, co se obecně respektuje, například církve, vědy. Když je kampaň vedená v zájmu vědy nebo církve, tehdy propagandista přenáší jejich prestiž, autoritu na svůj program, aniž by musel mít s vědou nebo církví nějaké legitimní nebo formální spojení.

- *Testimonial* - dobrozdání. Využívání populárních osobností nebo citování kvalifikovaných zdrojů je běžnou součástí arzenálu propagandy. Když sděluje své dobrozdání přijímaná celebrita, jsme méně kritičtí, stejně jako když se v rétorické hře použije odvolání na uznávaný a kvalifikovaný zdroj.
- *Plain folks* - prostí lidé. Tato technika má přesvědčit příjemce, že myšlenky propagandistů, jsou vzešlé z lidu nebo že osoba, která je prosazována, není nic více, než prostý člověk.
- *Band-wagon* - všichni jsme na jedné lodi. Propagandisté velmi často stimulují změny postojů vytvářením falešného dojmu či obrazů, že určité myšlenky nebo víry jsou daleko více rozšířené, než ve skutečnosti jsou. Pokud opravdu dojde ke změně postojů příjemců, je velmi snadné je přesvědčit, aby se stali členy skupiny kolem propagandy nebo veřejně vyjadřovali své myšlenky změněnými technikami propagandy.
- *Fear appeal* - vyvolání strachu. „Jestli se nepřidáte na stranu myšlenek nebo akce, tak se stane hrozné neštěstí, vše přijde do záhuby!“ - takto vypadá forma této techniky. Cílem hry s hluboce zakořeněným strachem příjemců je přesměrovat pozornost od významu vykresleného obrazu strachu ke krokům vedoucím k jeho redukci. Tato technika směřuje také k preventivní akci, která by měla zabránit vzniku možného ohrožení, tak jak ho propagandisté vykreslují. Vyvolání strachu není úspěšné, když se příjemci cítí bezmocní změnit situaci. A naopak velmi dobře funguje, když zároveň obsahuje řešení vedoucí k redukci hrozby. Technika vyvolání strachu má čtyři fáze: 1) hrozba, 2) doporučení, jak by se příjemci měli chovat, 3) příjemci musí rozpoznat, že doporučení je efektivní cestou od hrozby, 4) příjemci musí rozpoznat, že jsou schopní splnit doporučení.

Propagandisté kromě těchto technik používají také nekorektní logické postupy, jež se dají demostrovat na následujícím příkladu: Premisa 1- Arabové se staví proti Americké přítomnosti na Blízkém východě, premisa 2 - terorismus je zaměřen proti Americké přítomnosti na Blízkém východě. Závěr: Arabové jsou teroristé. Propagandisté mají tendence vytvářet totální předpovědi na základě nedostatečných faktů.

Pro úspěch propagandy je stejně tak nezbytné efektivní využití propagandistických technik, jako zneužití sociálně psychologických aspektů přijímání a zpracování informace. Příjemci akceptují spíše ty myšlenky nebo víry, pokud registrují téma nebo sdělení v kontextech, které se zaměřují na jádro problému a nejsou prezentovaná asertivní cestou. Příjemci jsou také náchylnější měnit svá mínění, postoje a jednání, když sdělení přichází z více zdrojů, které se vzájemně posilují. V některých momentech je dokonce propaganda více potentní, když dokáže inkorporovat sdělení snažící se diskreditovat právě propagandu.

Informační věk s sebou přináší každý den

informační nadprodukcí a lidé jsou každý den konfrontováni se stovkami sdělení, která mají přesvědčující charakter. Lidé spíše než rychlejším zpracováním informací, reagují vytvářením zkratk. Propagandisté milují zkratky, zvláště ty, které obcházejí racionální myšlení. Komunikační technologie, jako například internet, zpočátku budily zdání a naději, že se svět propojí do jedné globální vesnice – virtuální informační komunity, v níž si mohou lidé vykonverzovat svou kolektivní budoucnost. Tyto víry padají pod tlakem ohromného objemu informačního toku. Do popředí se dostávají právě zkratkovitá sdělení, která jsou neúspěšnější a nejlépe zpracovatelná příjemci.

Základní informace o tématu propaganda:

- <http://www.propagandacritic.com/> - základní informace o výsledcích práce IPA;
- <http://archives.mcad.edu/POLITPROP/palace/central/library.html> - knihovna textů s tematikou propagandy;
- <http://www.africa2000.com/> - volte rubriku Propaganda & Psychological Warfare;
- <http://www.psywarrior.com/index.html> - Psychologická válka a propaganda jsou velmi podobná témata.

Na těchto odkazech jsou stránky s ukázkami tiskové propagandy z různých zemí. Propaganda ve druhé polovině 20. století v souvislosti s rozvojem a studiem reklamy, značně změnila charakter:

- <http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/> - Německo - Nacistické, NDR
- <http://www.iisg.nl/~landsberger/> - Čína
- <http://mujweb.cz/Zabava/lenin/Index2.htm> - ČSSR, SSSR
- http://www.archives.gov/exhibit_hall/index.html?page=2 - USA

Další zajímavé odkazy:

- <http://www.cohums.ohio-state.edu/history/ohiodry/brdsds.htm> - plakáty z období prohibice v USA
- <http://www.drugwar.com/propaganda.shtm> - zdroj informací o propagandě a drogových válkách

A na závěr, najdete vtahy mezi těmito odkazy?

<http://www.ivtt.net/> - Institut pro výzkum tabuizovaných témat (P.Bakalář).

<http://www.propaganda101.com/> - ukázka dobře skrytého rasismu, názorný příklad použití techniky transfer (politicky nekorektní využití sociobiologie).

<http://www.stormfront.org/> - otevřený rasismus.

Jan Podhajský, student sociologie FF UK

»

Neuvěřitelný výzkum: co dělat, když nás perfektní metodologie dovede k neuvěřitelným závěrům?

Aneb: Zvyšuje skutečně přímluvná modlitba pravděpodobnost úspěšného umělého oplodnění (IVF)?

Každému vědci se občas stane, že dospěje „vědeckou metodou“ k nevysvětlitelným

závěrům. Jak na takovou situaci reagovat? V sociálních vědách mají vědci často tendenci takové neuvěřitelné výsledky zpochybňovat odkazem na nedokonalou metodologickou povahu ne-experimentálního výzkumu. Co ale dělat, pokud k neuvěřitelným výsledkům dospějeme na základě naprosto čisté a robustní metodologie?

Randomizovaný experiment je zlatým standardem vědy. Je hlavní výzkumnou metodou přírodních věd a je i v metodologických učebnicích pro sociální vědy základem, s nímž jsou ostatní metody explicitně nebo implicitně srovnávány. Sociální vědy ovšem, snad s výjimkou sociální psychologie, randomizovaný experiment téměř vůbec nepoužívají. Ne snad, že by neuznávaly jeho kvality. Naopak! I metodologové sociálních věd tvrdí, že „je třeba experimentálním datům dávat přednost před ne-experimentálními“¹. Experimenty jsou v sociologii a příbuzných vědách problematické z praktických, ne metodologických důvodů. Důležité sociální proměnné nelze manipulovat; když je manipulace možná, je často neetická; pokud je manipulace proměnných možná i eticky přijatelná, pak se zpravidla nacházíme v nereprezentativním prostředí, což omezuje externí validitu experimentů atd.

Dominantní metodou sociálních věd se proto stala mnohorozměrná statistická analýza ne-experimentálních dat, jejíž procedury mají *formálně* nahradit kontrolu, která je v řádném experimentu zaručena náhodným výběrem jednotek analýzy do kontrolní a experimentální(ch) skupiny(skupin). Ne-experimentální data mohou pocházet z řady zdrojů, nejčastěji však z dotazníkových šetření pravděpodobnostních vzorků základní populace. Každý závěr ne-experimentálního sociologického výzkumu je potenciálně předmětem silné kritiky na základě skutečných, nebo jen domnělých, slabín v metodologii.

Ne-experimentální sociálněvědní výzkum bývá kritizován z řady důvodů. Kritizováno samozřejmě je především samotné analytické paradigma, ale multiparadigmaticnost sociologie, to je, přiznejme si, stará muzika. Kritiky *uvnitř* paradigmatu se zaměřují na kvalitu dat, zejména na kvalitu měření a reprezentativitu výběrů. Vlastně každý sociologický výzkum lze zpochybňovat odkazem na neznámou, nicméně potenciálně nízkou, reliabilitu a validitu měření a nedostatečnou reprezentativitu. A žádný výsledek tak nemusí, alespoň pro někoho, být směrodatný, nebo, chcete-li, „pravdivý“. To dovoluje sociologům *ignorovat* některé vědecky nevysvětlitelné výsledky.

Základem filozoficky mnohem hlubší kritiky z pera některých prominentních statistiků a

¹ Arminger, Bohrnstedt 1987, p.370.

sociologů² byla ovšem skutečnost, že se sociální vědy metodologicky natolik vzdálily od standardu experimentální metody, že již nemohou aspirovat na jakoukoli *výpověď o kauzálních vztazích*. Přestože se domnívám, že jde o příliš silné tvrzení, neboť experimentální i ne-experimentální věda sdílí řadu problémů, které bývají chybně připisovány pouze ne-experimentální metodě³, nemám zde v úmyslu řešit tuto úlohu z oblasti filozofie vědy.

Moje otázka je sromnějši. Co máme dělat s neuvěřitelnými výsledky, které vyprodukovala všemi uznávaná a nekritizovaná (sic!) metoda? Vědci v takových situacích většinou nemohou věřit svým vlastním očím. Stojí totiž na fascinující hranici současného poznání. V sociologii podobné situace nezažíváme, ale v přírodních vědách musejí lidé i neuvěřitelné výsledky brát vážně. Dám vám příklad.

Cha, Wirth a Lobo⁴ použili metodu dvojité slepého randomizovaného experimentu k určení, zda přímluvná modlitba má nějaký kladný efekt na pravděpodobnost otěhotnění u žen, které se v centru asistované reprodukce ucházely o umělé oplodnění. Jejich metoda by po formální stránce nemohla být lepší. Do experimentu bylo vybráno 219 jihokorejských žen, které se průběhu 4 měsíců podrobily pokusům o umělé oplodnění (IVF). Ani samotné ženy, ani jejich ošetřující lékaři o experimentu nebyli informováni. S experimentem bylo seznámeno pouze vedení nemocnice. Náhodným způsobem bylo všech 219 žen rozděleno do experimentální a kontrolní skupiny. Ženy v kontrolní i experimentální skupině podstupovaly stejnou proceduru s jediným rozdílem: fotografie a krátké životní příběhy žen v experimentální skupině byly zaslány do několika křesťanských náboženských center v Kanadě, Spojených státech a Austrálii se žádostí, aby se členové církve po určenou dobu modlili za úspěch umělého oplodnění vybraných žen. Po ukončení experimentu byly z původní nemocnice získány údaje o skutečném úspěchu IVF jak v kontrolní, tak v experimentální skupině a teprve pak byla data poskytnuta samotným výzkumníkům.

Vzhledem k náhodnému rozdělení žen do obou skupin je možné zjištěné rozdíly v pravděpodobnosti úspěchu IVF (pokud jsou statisticky významné) připsat pouze experimentálnímu impulsu, v tomto případě přímluvné modlitbě. Z hlediska současné vědní metodologie neexistuje pravděpodobně čistší a přesvědčivější způsob jak demonstrovat vztah mezi experimentálním impulsem a závislou proměnnou.

Jaký je výsledek? Z hlediska moderní vědy je *naprosto neuvěřitelný!* Zatímco ženy v kontrolní skupině otěhotněly v 26% případů, ženy v experimentální skupině v 50% případů, což je rozdíl silně statisticky významný na všech běžných hladinách významnosti ($p=0,0013$).

Vzhledem k nezpochybnitelnosti metody se lékaři nemohli uchýlit k atraktivní sociologické disciplíně, totiž zpochybnění paradigmatu, a proto je jejich další příběh poučný i pro nás nelékaře. Co tedy medikům zbývalo? Jednoduchá odpověď by samozřejmě byla přijmout skutečnost, že modlitba několika věřících v Kanadě může ovlivnit pravděpodobnost otěhotnění neplodných žen v Koreji. Vzhledem k neschopnosti současné medicíny nabídnout *vysvětlení* takového vztahu, se jedná o málo přijatelný závěr. Diskuse, která se k uvedenému výzkumu váže, je právě proto v mnohém inspirující i pro sociologický diskurz.

Samotní autoři svůj text uzavírají přehledem teorií, které jejich zjištění *nemohou* vysvětlit. Vyšší šance na otěhotnění není výsledkem vyšší víry v úspěch, vyšších očekávání ani placebo efektu, neboť se účastnice experimentu nikdy nedozvěděly o tom, že experiment probíhal. Do experimentu nemohli vědomě ani nevědomě intervenovat ani ošetřující lékaři, neboť ani oni o experimentu nevěděli. Podobně je vyloučen vliv členů modlitebních společenství, protože ta se nacházela v jiné zemi a neznala dostatek detailů o experimentu, aby jej členové mohli přímo ovlivnit.

Jaké vysvětlení zbývá? Substantivně žádné. Statistické vysvětlení nicméně existuje. Při uvedené hodnotě $p=0,0013$ existuje pravděpodobnost 0,13%, že zamítáme nulovou hypotézu i když tato ve skutečnosti platí. Tato hodnota je sice extrémně nízká, nicméně je jediným vědecky přijatelným vysvětlením. Proto i samotní Cha, Wirth a Lobo považují své výsledky za předběžné a navrhuji replikace, které by potvrdily oprávněnost zamítnutí nulové hypotézy. Pokud skutečně získaná p hodnota byla pouze důsledkem extrémně nepravděpodobného rozdělení žen do kontrolní a experimentální skupiny, pak replikace výzkumu tuto skutečnost snadno odhalí. V opačném případě budou mít lékaři i laici o čem přemýšlet.

A sociologové? Ti už teď mohou přemýšlet o tom, proč se jim tak často nedaří vést vědecký diskurz v podobném duchu a raději se tváří v tvář neuvěřitelným výsledkům uchylují k přesnadnému řešení, totiž zpochybnění paradigmatu. Opravdu je to cesta, kterou chceme naši disciplínu dále rozvíjet? Nebo se začneme navzájem brát vážně a budeme rozvíjet skutečný sociologický diskurz?

PhDr. Martin Kreidl, M.A.

Reference:

Arminger, Gerhardt a George W. Bohrnstedt. 1987. "Making it Count Even More: A Review and Critiques of Stanleze Lieberson's *Making it Count: The Improvement of Socia Theory and Research*." Pp. 363-72 in: *Sociological Methodology*. Editoval Clifford C. Clogg. Washington, D.C.: American Sociological Association.

Cha, Kwang Y., Daniel P. Wirth, a Rogerio A. Lobo. 2001. "Does prayer influence the success of in vitro fertilization-embryo transfer?: report

² Freedman 1987, Lieberson 1985.

³ Smith 2003.

⁴ Cha, Wirth a Lobo 2001.

of a masked, randomized trial." *Journal of Reproductive Medicine* 46:781-787.

Freeman, David A. 1987. "As Others See Us: A Case Study in Path Analysis." *Journal of Educational Statistics* 12: 101- 128.

Lieberson, Stanley. 1985. *Making it Count: The Improvement of Social Theory and Research*. Berkeley: University of California Press.

Smith, Herbert L. 2003. "Some aspects of current thinking on causation as they relate to demography and population studies." Manuscript, Population Studies Center, University of Pennsylvania, Philadelphia, PA.

»

«AKTUALITY»

»

K genderovým aspektům bezdětnosti

Především od poloviny 90. let 20. století se v ČR rozpoutala v rámci sociálních věd široká diskuze na téma rapidního propadu porodnosti a sňatečnosti, který nastal v průběhu posledního desetiletí ve většině střeoevropských a východoevropských zemí. Celkově lze v této diskuzi identifikovat dva hlavní explanační proudy propadu porodnosti. Jeden klade důraz na hodnotové změny, vedoucí k poklesu porodinných orientací. Druhý vyzvedává vliv, který mají na tento propad porodnosti socioekonomické problémy, jež s sebou přineslo období transformace české společnosti po roce 1989, a podtrhuje dopady legislativních opatření na rodinné chování.

Všeobecně se však sociologicko-demografické prognózy shodují na očekávaném nárůstu podílu celoživotně bezdětných tak, jak k tomu došlo především v 80. letech v USA, Anglii, Austrálii, Dánsku a Švédsku, a vzápětí na to i ve Francii a Itálii (Benokraitis 1993). V souvislosti s těmito změnami začal být zkoumán také fenomén dobrovolné bezdětnosti, pro jehož nositele má angličtina termín „the childfree“ narozdíl od lidí nedobrovolně bezdětných, kteří jsou označováni termínem „the childless“. Ti zahrnují také osoby a partnerské páry neplodné až sterilní (tedy ty, jež nemožou dosáhnout oplodnění ani za pomoci metod asistované reprodukce).

Reálně však není vždy možné hranici mezi uvedenými póly bezdětnosti jednoznačně identifikovat. Jak ukazují zahraniční kvalitativní studie řešící problematiku „childfree“ a „childless“ identit, může být tato teoreticky jednoznačně definovaná hranice během života jedince z obou stran dokonce až několikrát překročena. K nedobrovolné bezdětnosti totiž může dojít v důsledku prodloužení stavu dobrovolné bezdětnosti ve smyslu odkládání porodu prvního dítěte, ale na stranu druhou se také ukazuje, že se i nedobrovolně bezdětní mohou se svým stavem vyrovnat např. formou identifikace se skupinou dobrovolně bezdětných. Také za tímto účelem vznikly a vznikají v USA, Austrálii, Anglii a dalších západoevropských zemích občanská sdružení dobrovolně bezdětných.

Situace bezdětnosti přitom není genderově neutrální. Především feminita je úzce spjata s realizací mateřství a mateřství je nezřídka považováno za nezbytnou podmínku „naplnění života“ ženy, zatímco vztah mezi realizací otcovství a „naplněním života“ muže není tak přímočarý.

Kromě toho je bezdětnost v české i zahraniční literatuře spojována s kariérově orientovanými ženami nebo ženami pracujícími na pozicích s vyššími než průměrnými výdělky žen. Bezdětní muži se naopak koncentrují na nižších pracovních pozicích s nižšími než průměrnými příjmy mužů. Tento fakt souvisí se současným rozdělením genderových rolí a jeho vlivem na výběr životního partnera v podobě očekávání hlavní životelské role od muže a pečovatelské a mateřské role od ženy.

Z hlediska genderu jsou však hranice bezdětnosti definovány odlišným způsobem pro muže či ženy, pro heterosexuální či homosexuální jedince, a pro sezdané či nesezdané páry také legislativně.

Konkrétně v české společnosti se totiž asistované reprodukce mohou účastnit jen ženy do 48 let, z čehož pouze pro ženy do 40 let je otevřena možnost financování této nákladné lékařské procedury zdravotní pojišťovnou. Důvody pro takový postup jsou různé: od zdravotního i finančního hlediska klesající úspěšnosti metod asistované reprodukce v závislosti na stoupajícím věku ženy až po problematičnost sociální akceptace starých matek, jimž by na základě těchto nových technologií mohlo být umožněno vychovávat malé děti vlastně důchodového věku. Na straně druhé, věková hranice mužů, kteří díky technologiím asistované reprodukce vychovávají malé děti v důchodovém věku, není legislativně stanovena a ani problematizována.

Další omezení státi se matkou vyplývá z rodinného stavu a sexuální orientace ženy. Ačkoliv zákon o péči a zdraví lidu nespécifikuje v daném ohledu žádné překážky mateřství cestou asistované reprodukce, ze zákona o rodině, úmluvy o právech dítěte i ministerské vyhlášky upravující výkon asistované reprodukce zase vyplývá, že má být vyhrazena pro manželské páry, což v zásadě vylučuje v kontextu ČR také všechny partnerské dvojice stejného pohlaví (Zamykalová 2002).

Obdobné hranice rodičovství pak v ČR platí i pro páry, jež usilují o náhradní rodičovství v podobě osvojení dítěte, pěstounství, poručnictví či svěřeni cizího dítěte do vlastní výchovy a péče.

Mgr. Hana Hašková

Benokraitis, N.V. 1993. *Marriage and Families. Changes, Choices and Constraints*. Baltimore: University of Baltimore.

Zamykalová, L. 2002. *Asistovaná reprodukce: problém ustavování hranic*. Praha: FSV UK. Diplomová práce.

»

Mimomanželská plodnost v ČR

Od devadesátých let začalo v České republice docházet k výrazným změnám reprodukčního chování. Změny nejsou jen v prostém poklesu plodnosti a sňatečnosti, ale i v celkovém charakteru těchto procesů. Kromě rostoucího průměrného věku nastala významná proměna i v podílu mimomanželských narozených dětí. Tento ukazatel se dá snadno zjistit z každoroční statistiky. Jedná se o děti, jejichž matka nebyla v době porodu vdaná (mohla tedy být svobodná, rozvedená či ovdovělá). Z běžné statistiky ale není možné zjistit, zda se jedná o "svobodné matku" v běžném chápání - tedy bez partnera, nebo jestli dítě od narození vyrůstá v úplné rodině. Část partnerů se navíc může později vzít a naopak velká část rodin se rozpadá, přestože rodiče vstoupili do manželství.

V současné době se téměř každé čtvrté dítě rodí neprovdané matce. Tento podíl začal prudce stoupat začátkem devadesátých let. V poválečném období se dlouhodobě pohyboval na úrovni okolo 5ti %, pozvolna se začal zvyšovat až počátkem osmdesátých let, ale ještě koncem této dekády mělo neprovdanou matku jen zhruba každé osmé dítě ze sta narozených.

Výraznější nárůst nastal především mezi svobodnými ženami, podíl nikdy vdaných matek se od roku 1989 více než ztrojnásobil, současně se pohybuje okolo 17ti %. Průměrný věk těchto rodiček je zhruba 24 let, zatímco u vdaných matek se průměrný věk pohybuje okolo 28 let. Tento výrazný rozdíl může být ale způsoben i tím, že u svobodných matek se častěji jedná o první porod. Data bohužel neumožňují srovnání podle věku a rodinného stavu matky. Zajímavé je srovnání vdaných a nevdaných matek podle ukončeného vzdělání. Ze deseti žen, které měly ukončené jen základní vzdělání, jich šest nebylo v době porodu provdáno. Opačným extrémem jsou ženy s nejvyšším vzděláním, jen osm ze sta vysokoškolaček nemá manžela.

Jak již bylo řečeno, běžná statistika neumožňuje odhalit, kolik dětí skutečně vyrůstá od narození jen samo s matkou. Dá se jen říci, že svobodné matky jsou obecně mladší a méně vzdělanější. Bohužel tato ze sociologického hlediska důležitá otázka se nedá odpovědět ani na základě různých výběrových šetření. Jedním z málo, ve kterém se tato problematika objevuje, je Family and Fertility Survey (FFS). V České republice však probíhalo již před šesti lety a životní zkušenosti byly zkoumány zpětně. Proto se jedná vzhledem k současným změnám o zastaralé údaje. Nové výsledky by mělo přinést až loňské šetření ISSP zaměřené na rodinu.

Mgr. Petra Šalamounová

»

Další příspěvek k diskusi o interrupcích

Nedávno v českém tisku vyšlo opět několik článků o postojích českého obyvatelstva k potratům. Většina příspěvků na toto téma

nabízí různé argumenty pro nebo proti návrhu na zrušení interrupčního zákona a celé to vypadá na pokus o vyvolání veřejné diskuse na kontroverzní téma. Jenomže toho, kdo je s českými realitami blíže seznámen, toho, kdo v této společnosti léta žije, asi nenapadne, že je zákon o interrupci zrovna nejžhavější téma. Neukazuje to ani většina sociologických studií. Proto se v tomto krátkém článku pokusím odpovědět na otázku, jestli návrh na zrušení interrupčního zákona není snahou řešit umělý a účelově vymyšlený problém.

Hlavní námitkou vůči naprosté většině článků a pořadů na toto téma, které se v poslední době objevily v českých médiích, je absence základního rozlišení dvou dimenzí ve vnímání fenoménu interrupcí. Legální dimenze se projevuje v politice státu, který buď zákonem chrání právo nenarozeného dítěte na život, a proto zakazuje a kriminalizuje potraty, nebo chrání právo ženy do určitého týdnu přerušit nechtěné těhotenství. Morální stránka interrupcí má krajní projevy ve veřejném odsouzení potratů na jedné straně, nebo v naprostém ospravedlňování interrupcí a dokonce přijetí potratů jako antikoncepční praxe na straně druhé.

Samozřejmě dvě výše zmíněné dimenze se sebou souvisejí a jsou tak či onak propojeny. Nicméně, podpora legality potratů nemusí nutně zároveň znamenat i morální podporu. Existuje řada lidí, kteří souhlasí s uzákoněním práva ženy na interrupci i přesto, že k samotnému jevu mají osobní výhrady. Proto by se zastánci návrhu na zrušení zákona o interrupcích místo propagace a emocionálně zabarvených prohlášení o tom, že potrat je „řezničina“, měli spíše zaměřit na to, jestli vůbec mohou nabídnout rozumné řešení všech těch negativních důsledků, které realizace navrhutého zrušení může přinést. Ale zdá se, že morální nevhodnost přerušování těhotenství se stala jediným argumentem v rukou obhájců nadvlády práva nenarozeného plodu na život nad právem matky sama si rozhodnout, co se svým tělem udělá.

A co si myslí české obyvatelstvo o legalizaci potratů a jejich ospravedlňování?

Pro odpověď na tuto otázku používám data z české části mezinárodního výzkumu International Social Survey Program (ISSP), která byla sebrána na podzim loňského roku. Postoje obyvatelstva vůči umělým přerušování těhotenství se zjišťovaly dvěma otázkami: „Myslíte si, že za jmenovaných okolností má být ženě zákonem povoleno nebo zakázáno podstoupit potrat?“ a „Je, podle Vašeho názoru, za následujících okolností správné podstoupit potrat?“ Pro každou z otázek byly vyjmenované následující okolnosti, za kterých umělé přerušování těhotenství může přicházet v úvahu: 1) vysoká pravděpodobnost vážného poškození plodu, 2) žena je vdaná a nechce už žádné další děti, 3) vážně ohroženo zdraví matky, 4) nízký příjem rodiny, 5) otěhotnění důsledkem znásilnění, 6)

žena není vdaná a nechce si vzít otce dítěte, 7) žena je příliš mladá/nepnoletá. Kromě tzv. sociálních a zdravotních důvodů pro přerušení těhotenství uvedená škála také obsahovala obecnější otázku o postojích k potratům v případě, že se žena nezávisle na objektivních okolnostech sama z nějakého důvodu rozhodla. Výsledky ISSP ukázaly, že z 1289 respondentů ve věku 18 a více, vybraných metodou třístupňového náhodného stratifikovaného výběru po celé České republice, pouze 10 odsuzovalo legální právo ženy na potrat za všech uvedených okolností (pravděpodobně se jedná o příznivce tzv. „pro-life“ hnutí neboli hnutí „pro život“).

Největší podporu tradičně dostávají přerušení těhotenství ze zdravotních důvodů. Kolem 85% dotázaných nepochybuje o právu ženy přerušit nechtěné těhotenství v případě vážného ohrožení jejího zdraví nebo vysoké pravděpodobnosti vážného poškození plodu, nebo když se jedná o otěhotnění v důsledku znásilnění. Další 11% respondentů nemá na legálnost potratů vyhraněný názor nebo nechce názor sdělit. Tak, pokud se jedná o „závažné důvody“ zákonné přerušení těhotenství není přijatelný pouze pro zanedbatelnou část populace.

Zdálo by se, že data z loňského ISSP potvrzují tezi o tom, že je pro drtivou většinu respondentů legalizace interrupcí samozřejmostí. Avšak počet těch, kteří vyjádřili svůj nesouhlas s legálním potratem ze sociálních důvodů je významně vyšší: 16% respondentů nesouhlasí s právem na potrat pro mladou nepnoletou dívku, 18% respondentů si myslí, že má být zakázáno podstoupit potrat vdané ženě, která nechce žádné další děti, 19% respondentů popírá právo na potrat ženě z chudé rodiny, která dítě nemůže uživit, a 27% dotázaných nesouhlasí s právem na potrat pro svobodnou ženu, která si otce dítěte nechce vzít. Je třeba zdůraznit, že pro respondenty jmenovaného výzkumu bylo rozhodnutí ohledně legálnosti potratů ze sociálních důvodů obtížnější záležitostí, protože podíl těch, kteří neodpověděli, zde dosahuje až 30%.

Zaměříme-li se na tu nadpoloviční většinu respondentů, kteří nepochybuji o tom, že právo na přerušení těhotenství je nezbytné, tak samozřejmě uvidíme, že ne všechny zastánce tohoto práva ženy (v zahraniční literatuře označené jako „pro-choice“) považují samotnou interrupci za správné vyřešení nechtěného těhotenství. Je pochopitelné, že lidé, kteří souhlasí s potraty ze zdravotních důvodů, souhlasí i v legalizaci interrupcí za těchto okolností. Ale u „méně závažných“ důvodů, jak ukázala ISSP data, podíl těch, kdo považuje přerušení těhotenství za spíše nebo rozhodně nesprávné je významně vyšší i mezi obhájci práva ženy na interrupci. Pravděpodobně i oni se zamýšlejí nad filosofickou otázkou počátku nového života a nespravedlivostí vůči nenarozenému.

Nicméně, podle mého názoru, osobní nesouhlas není signálem k projednání na úrovni státní politiky, zvláště když si vzpomeneme jak

zanedbatelně malá část české populace vždy odsuzuje legální potrat (podle dat z ISSP 2002 méně než 1%). Otázkou také je, jestli si ti, kdo vyjadřují svůj nesouhlas s právem ženy přerušit těhotenství ze sociálních důvodů, ale podporují legalizaci interrupcí z důvodů zdravotních, uvědomují, co by takové „rozhodnutí o důvodech“ znamenalo v praxi? Jestli opravdu těch 16% až 27% obyvatelstva jsou ochotní připustit intervenci státu do rodinných záležitostí a opět se vrátit do doby, kdy příslušné komise projednávaly konkrétní případy nechtěného těhotenství? Jsou ovlivnění „pro-life“ propagací nebo si jen neuvědomují, co by taková ponižující zkušenost mohla pro ženy znamenat?

Bc. Yana Leontiyeva

»

Naše sympatie k jiným národnostem

V únorovém šetření CVVM kromě jiného zjišťovalo i postoje k lidem 23 různých národností. Svůj vztah k jednotlivým národnostem dotazovaní vyjadřovali na sedmibodové škále, kde krajní body znamenaly „velmi sympatičtí“ a „velmi nesympatičtí“. Zde uvádím jejich uspořádání od nejvíce sympatické národnosti k nejméně sympatické.

- Češi
- Slováci, Francouzi
- Švédové, Angličané
- Poláci
- Rakušané, Japonci, Řekové
- Američané, Maďari
- Indové, Němci
- Litevci, Izraelci, Číňané, Srbové, Rusové, Turci
- Kurdové, Ukrajinci, Palestinci, Afgánci

Nejvíce sympatičtí jsou nám Češi, Slováci a Francouzi, následují další evropské národy a naopak spíše nesympatické jsou nám národnosti bývalého SSSR, Asiaté. Proč se však podle průměrného hodnocení dostali Němci vedle Indů, Rakušané vedle Japonců? Co mají společného Američané s Maďary? A co to znamená, že jsou nám

Angličané sympatičtější než Řekové? Takový žebříček sympatií k jednotlivým národnostem je asi obtížně pochopitelný, interpretovatelný. Co se skrývá v pozadí těchto hodnocení, na základě čeho posuzují lidé svůj vztah k jednotlivým národnostem? Většina z nás jistě nemá

detailní informace o jednotlivých národech. A nemůžeme znát příslušníky všech těchto národností, s většinou z nich jsme se ani pořádně nesetkali... Alespoň základní odpověď na tyto otázky přináší faktorová analýza, která poukazuje na proměnné, schované za vyjádřenými postoji k jednotlivým národnostem z této rozsáhlé skupiny. Výsledky vidíte v tabulce.

Národnosti tvořící první faktor lze popsat jako méně vyspělé až chudé, ale především vzdálené – geograficky nebo kulturně, pro nás téměř neznámé či přímo exotické. V opozici k tomuto faktoru je faktor druhý. Jsou to národnosti, jejichž země tvoří takzvaný „vyspělý svět“ - Západní Evropa, USA, Japonsko. Najdeme zde země, mezi které bychom nepochybně rádi patřili, či se jim chtěli alespoň přiblížit – a to nejenom ekonomicky... Faktor třetí je tvořen našimi „blízkými“, ať už je to myšleno geograficky nebo historicky. Jedná se o naše sousedy nebo národnosti, s nimiž jsme spjati společnými dějinami.

Faktor 1 („země vzdálené“)	Faktor 2 („vyspělý svět“)	Faktor 3 („sousedé“)
Afgánci	Američané	Češi
Číňané	Angličané	Němci
Indové	Francouzi	Poláci
Izraelci	Japonci	Rakušané
Kurdové	Rakušané	Rusové
Litevci	Řekové	Slováci
Palestinci	Švédové	
Rusové		
Srbové		
Turci		
Ukrajinci		

Při další analýze prvního faktoru – zemí nám kulturně i prostorově vzdálených - se tato skupina ještě zajímavě dále rozčlení. Vydělí se samostatně Litevci, Afgánci, Turci a Kurdové – tedy národnosti asi nejvíce neuchopitelné z našich znalostí, zkušeností. V dalších skupinách se spolu ocitnou Indové s Číňany (asijské velmoci co do počtu obyvatel, rozlohy), Rusové s Ukrajinci (bývalý SSSR), Palestinci s Izraelci („spojení“ dlouhotrvajícím konfliktem). Zde už se nejedná o otázku sympatií a nesympatií, spíše o přiřazení si národností k sobě tak, aby se jejich obraz zjednodušil.

Do našich „sympatií“ k jednotlivým národnostem se promítá tak široký komplex vlivů jako je vzájemná obeznamenost daná sousedstvím, společná historická zkušenost, kulturní blízkost, podobné politické a ekonomické směřování... takto složitý rámec by stál za další zkoumání, což bohužel provedené omnibusové šetření CVVM neumožňuje.

Bc. Iva Chludilová

»

Evropská integrace jako organizační proces. (Pracovní úvaha sociologa) – část 3

3. Asymetrie existující mezi zeměmi při vstupu do EU zůstávají zachovány (dokonce na nějaký čas zesilují) a vyrovnávají se v dlouhodobé perspektivě.

Stručně řečeno: v ekonomicky málo rozvinutých zemích jako je Španělsko, Řecko apod. došlo v důsledku vstupu do EU k růstu a zlepšení ekonomického výkonu a sociální situace, ale rozdíl mezi těmito a vyspělými zeměmi přes jisté sblížení zůstal. Zvláštní na fungování unie je to, že sice vytváří rovnější přístup k možnostem pro zúčastněné subjekty, vyrovnává největší rozdíly, ale přitom důsledně

a dlouhodobě tyto „startovací diference“ zachovává.

Je jistě možné sestavit určité pořadí členských zemí podle ekonomického výkonu, průměrné mzdy, či kupní síly. Ze statistických přehledů pak vyplývá, že toto pořadí zemí se v čase zásadně nemění. I když po nějaké době dochází k poněkud rychlejšímu růstu v zemích na nižších příčkách tohoto pořadí stále nedosahují úrovně nejvyspělejších zemí jako je Německo, Anglie, Dánsko apod., ty ovšem zaznamenávají rovněž jistý růst. To podle mého soudu svědčí o faktu, že organizační prostředí evropského společenství vytvářené podmínky pro relativně stabilní a vyrovnaný vývoj a je příznivé pro všechny účastněné. Současně to ukazuje, že alokační opatření v rámci EU neohrožuje nejvyspělejší země a že vyrovnávací procesy se nedějí na jejich účet, ale spočívají spíše v tom, že byly objeveny nové možnosti ekonomického růstu (díky novému širšímu prostředí a patrně i příslušným investicím a projektům) i tam, kde původně nebyly. Konečně také to ukazuje na fakt, že program společenství si neklade za cíl jakousi apriorní a úplnou rovnost, ale spíše sleduje rovnost ve vytváření prostředí.

Asymetrie zůstává zachována i pokud jde o oblast vnitřní sociální diferenciace. Sociální struktura uvnitř jednotlivých států se sice mění, dochází zde k silnějšímu sblížení např. pokud jde o vzdělání mezi jednotlivými zeměmi, než v oblasti ekonomiky. Patrně se to časem projeví v prohloubení kvalifikovanosti obyvatelstva a v důsledku toho i ve vyrovnávání využívání příležitostí a v tom, čemu, někteří sociologové říkají „meritokratický“ princip. Tedy, že se posílí závislost ekonomického profitu na kvalifikovaném výkonu. Zásadně se však zatím nemění vnitřní sociální vztahy v jednotlivých zemích. Sociální, ekonomické i kulturní rozdíly mezi lidmi zůstaly zachovány a pokud se změnily pak ne dosti významně. Procesy sociální homogenizace výrazně nenastaly. I poměr mezi nejbohatšími a nejhudšími zůstává zhruba zachován. Zdá se však, a to bychom měly hlouběji ověřit, že byl zastaven, nebo alespoň zpomalen proces „rozevírání nůžek“ mezi těmito dvěma póly sociální diferenciace.

Pokud jde o řešení sociálních problémů neměli bychom tedy očekávat ani my, že po vstupu do EU se vyřeší sociální diferenciace, odstraní sociální bída a sníží sociální napětí. Tím méně pak, že takový efekt nastane okamžitě.

Za zmínku ještě stojí konstatování, že zájem o rozšíření EU není jenom ze strany přistupujících zemí, ale vychází i zevnitř unie a to zřejmě hlavně ze strany střední a drobné podnikatelské sféry, která může využívat stále ještě levnou pracovní sílu v nových zemích při platnosti universálních zákonů. (I když zde může být jistý problém v tom, že podnikatelé považují sociální a ekonomické zákony EU za příliš socialistické)

V současné době se v evropských společnostech (ve většině) vytvořila jakási „dynamická rovnováha“ sociálních sil ve

prospěch společného národního zájmu a stability. V ČR se to projevuje například ve volebních výsledcích – koncentrací kolem středu a dokonce možnost spolupráce opozičních stran. Tato situace odpovídá stavu soudobé moderní společnosti, kde existující sociální rozpory nevyostřují do otevřených sociálních konfliktů. Změnila se povaha sociální diferenciacce a rozpory mezi „prací a kapitálem“ jsou zprostředkovávány různými sociálními a organizačními mezičlánky. Pracující většinou nepociťují potřebu vstupovat do radikální politiky, nepociťují potřebu revolučních činů. Sociálně slabé a deklasované sociální skupiny (bezdomovci apod.) nemají k takovým činům dostatek subjektivní vůle ani organizační disciplíny. Nejvýznamnější problémy jsou spojeny s nezaměstnaností ve starých průmyslových regionech. Vzniklé problémy se daří z větší části řešit sociální politikou, sociálními sítěmi a v neposlední řadě i efektivními vyjednávacími metodami. Nejkrásnější prostředkem řešení sociálního konfliktu je v našem případě stávka, nebo stávková pohotovost. Dosavadní relativní sociální smír je také výsledkem efektivní socializace lidí a do značné míry i manipulace s jejich vědomím a s orientací populace na spotřebu a zábavu. Na řešení a tlumení sociálních rozporů působí i politika státu a prostředky, které má (zatím) k dispozici na řešení nejkřiklavějších problémů. Tato vnitropolitická situace ČR odpovídá sociálně politické orientaci EU (jejím cílům a její organizaci). Politický profil unie je z pohledu rozložení politických sil spíše centristický. Dalo by se říci, že je svého druhu pokus o „třetí cestu“.

4. Evropská integrace je organizační proces. Je to organizování velkého celku a platí na něj proto obecné zákony organizačních procesů.

Politický „centrismus“ a způsob fungování EU vyjádřený výše v hypotetické „teorii o malých souhrnných profitech“ je založen na specifické povaze její organizační struktury (formální organizace). Přesto, že se často setkáváme s kritikou tzv. „bruselské byrokracie“ je organizační forma EU zaměřena spíše na vytváření podmínek pro aktivity různých subjektů, než na centrální direktivní řízení. To je ostatně v souladu s poznatky postmoderní teorie organizace, která potvrzuje, že necentralizované organizační celky se vyznačují vyšší výkonností jednotlivých částí i celého systému (srovnej např. Z. Bauman)⁵. Samozřejmě, že tento názor je velice diskutabilní a mnoha příklady z praxe snadno napadnutelný. Je k dispozici řada výhrad a argumentů, hlavně z podnikatelských kruhů, které upozorňují na direktivní a jiné byrokratické metody jimiž se musí v rámci EU řídit (normy, omezení, kvóty apod.). Je zde však k dispozici jedno důležité a poučné srovnání, které nás přesvědčí, že organizace EU je relativně volná. Mám na mysli působení Rady vzájemné hospodářské pomoci, která měla za cíl v podstatě direktivně plánovat a řídit ekonomiku států socialistického bloku. Zde se v plnosti

projevily negativní dopady tuhého centralismu, navíc znásobeného značným subjektivismem a v té době, pro potřeby řízení komplexních procesů, nevykonnou výpočetní technikou a informatikou. Centrální forma řízení neodpovídá zřejmě modernizačním trendům a nutně se v určité situaci musí stát příčinou ekonomické stagnace.

Organizační proces evropské integrace je založen na přesvědčení, že všeobecný nadnárodní konsensus je možný, stejně jako na zkušenosti, že národní státy jsou ochotny se vzdát jisté (ne malé) části své suverenity ve prospěch celku, ale v zájmu jistých výhod jim poskytnutých. Integrační proces není pro nikoho z účastníků altruistickou záležitostí, zúčastnění se snaží najít pro sebe výhody a prospěch. Forma organizace zajišťující svobodu (podnikání) umožňuje rozvoj osobní aktivity. Ve vyrovnávání rozdílů a využívání obecných podmínek (svoboda pohybu, kapitálu apod.) budou mít národy s moderní podnikatelskou mentalitou jako je např. Polsko jistě výhodu.

Současné organizační uspořádání také poměrně dobře vyrovnává rozdíly mezi vahou jednotlivých členských států. Je pravda, že v souvislosti s rozšiřováním jsou již dnes přijata různá omezení, většinou na úkor nových členů. (Některá omezení na straně přistupujících vůči zemím EU se přitom nezdají být dost pevná a dostatečně dlouhodobá. Např. prodej nemovitostí a druhé bydlení apod.) Ta mají ochránit stávající země EU od otrěsů, které by mohly přijít ze strany nových členů. I když jsou tato opatření celkem pochopitelná, omezují a znevýhodňují na druhé straně nové státy a staví je to do pozice druhořadých zemí. Mluví se právem o vícerychlostní Evropě. Lze oprávněně očekávat, že vstupní asymetrie se projeví v nezbytnosti stávající formu organizace posunou k větší formální uzavřenosti, tedy i k přísnějším pravidlům, omezením a sankcím. S tímto pravděpodobným vývojem organizace unie souvisí následující problém.

Prof. Ing. František Zich, DrSc.

» **Ženy v politice**

Pokud se podíváme na údaje o podílu žen a mužů v politice na všech úrovních, zjistíme, že ženy jsou silně podprezentovány. Ve vládě jsou ze 17 ministrů 2 ženy (necelých 12%), v Poslanecké sněmovně je z 200 poslanců 24 žen (17%) a v Senátu z 81 senátorů 10 žen (přibližně 12 %). Na krajské a okresní úrovni je situace obdobná, ne-li horší – žádná žena nezastává funkci hejtmanky a ze zástupců hejtmana je přibližně 2% žen. Ženy také tvoří 5 % krajských zastupitelů. Ve statutárních městech (73), je 4 % starostek, 19% místostarostek, a 16% zastupitelů. Z těchto čísel vyplývá, že ženy jsou méně zastoupeny v nejprestižnějších funkcích (ministryně, hejtmanka, zástupkyně hejtmana, starostka). Z detailnějšího pohledu rovněž vyplývá, že ženám je zpravidla v těchto institucích vymezen prostor v oblastech sociální a zdravotní péče, školství, dětí, mládeže a rodiny.

⁵ Z. Bauman: Tekutá modernita, Mladá fronta, Praha, 2002

Nízká míra reprezentace žen v politice je úzce spojena se statusem žen, které jsou vnímány převážně jako sociální skupina než jednotlivci.

Zároveň je jejich sociální status výrazně nižší než sociální status mužů.

V rozporu s tímto konstruktem je chápání občanství vymezené v rámci teorie radikální

demokracie

francouzskou teoretičkou Chantal Mouffe. Podle Mouffe by mělo být občanství vnímáno jako forma politické identity, která se plně identifikuje s principy svobody a rovnosti.

Existují dva odlišné přístupy k hodnocení účasti žen v politice. Konzervativní přístup klade velký důraz na sílu politické identity, kterou vnímá jako silnější než identitu genderovou. S tímto postojem se ztotožňuje většina pravicových politických stran, které jsou obecně méně aktivní a flexibilní než strany levicové při přijímání opatření k odstraňování nerovnosti mezi muži a ženami. Naopak liberální přístup klade důraz na možnost existence odlišné ženské politické kultury. Protože v současném politickém diskursu hrají predominantní roli muži, je možné chápat odmítání politiky ženami jako odmítnutí mužského politického stylu spíše než politiky jako takové.

Jedním z řešení dané situace může být zavedení vnitrostranických kvót pro ženy. Především je však nutná větší aktivita žen – aby se častěji rozhodly působit ve veřejném životě a

to nejen na místní, ale také na celostátní úrovni. Další podmínkou pro zvýšení počtu žen v politice je proměna chápání voličstva – voliči i voličky mohou dát jasně najevo, že pro ně politická strana, která nemá kandidátky na předních místech není přijatelná. Splněním předchozích podmínek bude vytvořen potenciál pro proměnu politických stran – ženy se budou častěji účastnit jejich fungování a společně s tlakem voličů se budou ženy umisťovat na kandidátních listinách na lepších místech, s větší šancí být zvoleny. V neposlední řadě však mohou ke zvýšení počtu žen v politice přispět občanské iniciativy a neziskové organizace (aktivní je například organizace Hlídací fena (www.hlidacifena.cz). Například organizováním mentoringu, při němž by aktivní političky předávaly zkušenosti mladším zájemkyním nebo vytvářením neformálních sítí žen, které si mohou vzájemně předávat informace o řešení určitých situací a vzájemně se podporovat. Tyto aktivity mohou rovněž postupovat jak napříč politickým spektrem, tak naopak spojovat ženy s blízkými politickými názory.

Petra Rakušanová, M.A.

Reference:

Mouffe, Ch. (1995): 'Feminism, Citizenship, and Radical Democratic Politics', In: Nicholson, L., Seidman, S., (eds.): *Social Postmodernism: Beyond Identity Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, p. 321.

Bergqvist, Christina et al. (1999): *Equal Democracies? Gender Politics in the Nordic Countries*, Scandinavian University Press, Oslo.